

SCHOOL-BASED PREVENTION OF THE USE OF DRUGS IN THE CONTEXT OF THE LEGAL AND STRATEGIC DOCUMENTS

Penka P. Kozhuharova

ABSTRACT: The subject of the survey is the planning, the realizing and the evaluating of the program about the prevention of the use of the psychoactive substances among 5th to 7th graders. The article presents aspects related to the new regulatory framework in the educational system and european and national strategies to the prevention of drug use. A model of school-based program to prevent drug use is presented. The program builds on an on-going three-year prevention among teenagers. It is run by a team of teachers, experts and young volunteers. The structure and the aspects of the program are presented. Pedagogical aspects in the implementation of school-based program for the prevention of the tobacco, alcohol and drug use were assessed by the awareness and attitudes of students towards the drug use, curricula, methods and forms of preventive action. Conclusions about the impact of the program are formulated: there is a tendency to reduce the proportion of students who smoke occasionally - a few times a week; notes are delaying the first cigarette; increased rates of tobacco use in gathering with friends; there are no significant differences between the two groups in the frequency of alcohol use; substantially decreased frequency of proposals for the use of alcohol at a party in the house of peers; a higher proportion of students in the pilot group, indicating that no one among their friends never tried drugs. The problematic aspects and the directions about the development of the preventive activity are shown.

KEYWORDS: health education, school-based prevention of drug use, legislation, teachers, students, risk factors, protective factors.

Изследването е финансирано по проект № РД-08-82/03.02.2017 г. от параграф на фонд „Научни изследвания” на ШУ „Епископ Константин Преславски.

Проучванията през последните години разкриват известна динамика в основните индикатори за употребата на психоактивни вещества. Според годишния доклад на Европейския Център за Мониторинг на Наркотиците и Наркоманиите (ЕЦМНН) се запазва равнището на употреба на незаконна дрога и намалява употребата на легални психоактивни вещества (ПАВ) [4]. Същевременно изследванията отчитат нарастваща тенденция за употреба едновременно на няколко вида, включително комбиниране на разрешени вещества като алкохол и забранени наркотици, тенденция към използване на неопиоидни вещества, както и появата и разпространението на нови психоактивни продукти [2], [3].

Според данни на Евробарометър, относно младите хора и наркотиците, експериментирането с дрога често започва в ученическите години като един от четирима сред 15 и 16 годишните е използвал наркотик. Повишаването на осведомеността и консултациите остават най-разпространените превантивни дейности за достигане до подрастващите, за които се счита, че са изложени на риск от злоупотреба [5]. През 2013 г. по-малко от половината от всички държави от ЕС докладват пред ЕЦМНН, че изцяло са осъществили политики за превенция на употребата на ПАВ в училищата [7]. Повечето държави от ЕС, са провели специфични програми и/или мерки, насочени към отлагане на първата употреба на наркотици, които се основават на универсалноструктурирани програми за превенция [1:212], [18: 410]. България е една от страните, които имат напредък по този показател. Превантивните дейности са заложили в националната и общински стратегии и планове за превенция на употребата на психоактивни вещества и се реализират чрез взаимодействие между Превантивно-информационните центрове към общините и образователните институции [12].

При отчитане на констатираните проблеми и приетите нормативни и стратегически документи през 2009 - 2012 г. в три училища на територията на Община Варна е въведена

пилотно “Универсално структурирана програма за превенция на употребата на тютюн, алкохол и психоактивни вещества, базирана в училище (5 - 7 клас)” [8], [10]. От 2013 г. програмата се реализира поетапно в училищата на територията на общината [9]. В периода 2010 – 2016 г. е проведено обучение по програмата с педагогически специалисти от 36 училища. През учебната 2016 – 2017 г. са обхванати 1642 ученици от 5 – 7 клас. Методика на програмата се базира на универсалния превантивен подход, допълнен с дейности, основани на стратегиите по отношение на окръжаващата среда както и с елементи от селективна превенция. Структурата и дейностите на програмата са в съответствие с общите правила, заложи в Наредба №6 за условията и реда за осъществяване на програми за превенция на употребата на наркотични вещества на Министерството на здравеопазването (МЗ) и Министерството на образованието и науката (МОН), както и с принципите за работа, дефинирани в Европейските стандарти за качество на превенцията на употребата на наркотици [15], [2]. Дейностите по програмата периодично се актуализират, съобразно потребностите и измененията в нормативните и планови документи.

През месец юни 2015 г. е извършено контролно проучване на информацията и нагласите на 1385 ученици, включени в програмата по проблеми, свързани с употребата на ПАВ и реализирането на превантивната дейност в училището, семейството и общността.

Въз основа на извършения мониторинг на програмата са формулирани следните изводи:

- Констатира се намаляване на дела на учениците, които пушат инцидентно. Наблюдава се отлагане във времето на употребата на тютюн и алкохол. В модела на употреба се констатира намаляване на употребата при събиране с приятели. В предходно проучване от 2011 г. е констатирано, че това е най-предпочитаната среда за употреба в тази възрастова група [8]. Намалял е делът на учениците, които споделят за употреба на нелегални наркотици в района на училището.

- Запазва се съотношението при учениците, които пушат всеки ден (експериментална група (ЕГ) – 4,2 %, контролна група (КГ) – 6,3%) или няколко пъти в годината (ЕГ – 9,7%, КГ – 12, 8 %,). Употребата на тютюн, когато ученикът е сам – 17, 5 % или когато е на дискотека - 13 %, се свързва с модела на устойчиво тютюнопушене. При тези деца се констатира повече рискови фактори, свързани с проблеми в семейната среда и отношенията с връстниците, затруднения в процеса на обучение.

- Няма съществени разлики между двете групи по отношение на честотата на употреба на алкохол. Намалял е делът на учениците, които са склонни да употребят алкохол при предложение от приятел. Учениците от КГ посочват по-често присъствие на купон, на който се предлага алкохол и марихуана. Приблизително към една пета от учениците и в двете групи е отправено предложение за употреба на дрога, като това се случва обикновено с консумация на алкохол.

Тези резултати се подкрепят и от проучвания, проведени от „Превантивно-информационен център по наркотичните вещества”- Дирекция “Превенция”, в периода 2014 – 2015 г. [17]. Авторите на изследването посочват, че съвместната употреба на алкохол и наркотици е честа практика в ученическите среди на града. Тя се е превърнала в престижна характеристика на повечето младежки събирания и което е по-важно, това се приема като нормална практика за живота на тази общност. Всеки пети от декларираните употреба заявява, че е приел вещество, което му е било представено за „законен“ заместител на наркотик или т.нар. нови „дизайнерски“ дроги. Цените и чистотата на предлаганите на улицата вещества варират в широки граници.

Налице е тревожна тенденция за все по-обигран и агресивен маркетинг, често базиран върху предоставянето на преднамерено невярна информация за съдържанието на веществото (по вид и чистота) и ефектите върху потенциалния потребител. През последните 1 – 2 години медиите алармират и за опасността от въвличане на деца в продажба на наркотици, включително и сред свои съученици. Разпространението на вещества, като марихуана, амфетамини и кокаин, като и на новите наркотици сред младите хора, а вече и сред тийнейджърите, буди загриженост за динамиката на проблемите с наркотиците през следващите години и свързаните здравни и социални последици.

Тези тенденции се отчитат и в международен план. В Стратегия на Европейския съюз за борба с наркотиците (2013 – 2020 г.) се възприемат нови подходи и се разглеждат предизвикателства, които са набелязани през последните години като се отчита необходимостта да се повиши качеството, обхвата и разнообразието на услугите за намаляване на търсенето на дрога [7]. Акцентира се и върху необходимостта от подобряване на предлагането и ефективността на програмите за превенция и повишаване на информираността за рисковете от употребата на забранени наркотични вещества и други психоактивни вещества, както и за последствията от това. За тази цел мерките за превенция следва да включват насърчаване на здравословен начин на живот и целенасочена превенция, която да е ориентирана към семейството и общностите.

Спазвайки основните рамки на европейската политика за наркотиците, България прие Стратегия на за борба с наркотиците (2013—2020 г.) и План за действие за нейното изпълнение [12]. В Стратегията като основни задачи в областта на намаляване на търсенето на наркотици са включени:

- Насърчаване на неформалното образование на младите хора в областта на зависимостите и грижа за здравословния им начин на живот;
- Предоставяне на възможности за консултиране на подрастващите и младежите в областта на превенцията на употребата на наркотични вещества;
- Дейности, свързани с повишаване информираността на учениците по отношение на превенцията на употребата и злоупотребата с наркотични вещества, които ще се осъществяват в рамките на часа на класа или в извънкласни форми;
- Организиране на обучения на учители, психолози и медицински работници в училищата по проблемите на превенцията на употребата и злоупотребата с наркотични вещества;
- Повишаване информираността на учениците по отношение на превенцията на употребата и злоупотребата с наркотични вещества;
- Разработване и прилагане на програми и мерки за работа със семейства по въпросите, свързани с превенцията на употребата и злоупотребата с наркотични вещества сред децата;
- Разработване, издаване и разпространение на информационни материали за родители, с цел повишаване на родителския капацитет по отношение употребата на наркотици сред децата [12:3].

Универсалната превенция се осъществява чрез образователната система и се координира от Министерството на образованието и науката. Основните цели на училищната превенция са свързани с предоставяне на информация и създаване на защитена училищна среда. В Закона за предучилищното и училищното образование (от 13 октомври 2015, в сила от 1 август 2016 година) и в наредбите за неговото приложение. Насоките за реализиране на превантивни дейности, свързани с употребата на ПАВ, са заложено при нормативно регламентиране на държавните образователни стандарти за здравно образование в глава трета чл. 22. (2) т. 8 от закона [19].

В Наредба № 13 от 21.09.2016 г., се определя Държавния образователен стандарт за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование. Посочени са целите и формите за тяхното осъществяване. В Рамковите изисквания за резултатите от обучението по Здравно образование в областта на компетентност „Превенция на употребата на психоактивни вещества“ (чл. 14, ал. 2, т. 2), са посочени знания, умения и отношения на учениците от прогимназиален етап на основната образователна степен [13].

Познанията за рисковете от влиянието на ПАВ имат регулиращ ефекта, ако бъдат елемент в система от ценности и модели на поведение, които подкрепят модела на неупотреба. Информацията е значима в периода преди прерастването на инцидентната употреба в устойчива. Рискове могат да бъдат променяни или възпрепятствани чрез интервенции в семейството, училището и общността, които са насочени към подпомагане на децата и развитие на техните интереси, потребности, насоченост и умения за самоконтрол [9:294], [11:84]. Ако не бъде овладяно, отрицателното поведение може да доведе до по-големи рискове като учебни затруднения и социални трудности, които излагат децата на допълнителен риск за по-късна злоупотреба на наркотици.

В Гл. 3, чл 22. от Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) са определени възможностите за подкрепа на личностното развитие на децата и учениците, чрез

занимания по интереси [19]. Чл. 185. (1) е посочено, че детските градини, училищата и центровете за подкрепа за личностно развитие са длъжни да осъществяват дейности по превенция на тормоза и насилието, както и дейности за мотивация и преодоляване на проблемното поведение, които са израз на общата воля и на координираните усилия на всички участници в образователния процес. Видовете и съдържанието на дейностите по превенция на тормоза и насилието са подчинени на обща училищна политика, разработват се самостоятелно от училищната общност и може да включват разглеждане на теми от глобалното, гражданското, здравното и интеркултурното образование в часа на класа, в заниманията по интереси и във факултативните часове (т.2) [19].

В Наредба за приобщаващото образование Обн. - ДВ, бр. 89 от 11.11.2016 г., в Раздел IV „Изграждане на позитивен организационен климат и на подходяща психологическа среда в детските градини, училищата и центровете за подкрепа за личностно развитие“ са посочени дейности за преодоляване на проблемното поведение на детето или ученика и за справяне със затрудненията му с приобщаването в образователния процес и в училищната среда (Чл. 41) [16]. Предвидените мерки дават насоки при разработване на програми и планове за превантивни дейности с деца и ученици с агресивно поведение или затруднения в процеса на обучение и социализация, които биха могли да попаднат и в риск за употреба на психоактивни вещества.

Изведени са институционални политики за подкрепа на здравното образование. В чл. 183. от закона е посочено, че грижата за здравето се осигурява чрез гарантиране на достъп на децата и учениците до медицинско обслужване и програми за здравно образование и за здравословен начин на живот [19].

Въвеждането в образователната система на нови нормативни и планови документи наложи актуализиране на основните структурни компоненти на "Програма за превенция на употребата на тютюн, алкохол и наркотични вещества сред ученици от V - VII клас“ и утвърждаването и през учебната 2016 – 2017 г. от МОН и МЗ, съобразно изискванията на Наредба 6.

Основна цел на програмата е да се ограничи разпространението на употребата на психоактивни вещества сред основната целева група чрез реализиране на първична превенция в пети, шести и седми клас, насочена към консумацията и злоупотребата с психоактивни вещества с акцент върху алкохола и тютюна.

Основна целева група са участниците в образователния процес: ученици от V, VI и VII клас на СУ, педагогически специалисти – директори на училища, учители, училищни психолози, педагогически съветници, училищни лекари и медицински сестри, родители.

Вторична целева група са представители на институции и организации, професионално ангажирани с работа в училищната общност (социални работници от отдел „Закрила на детето“, районни инспектори ДПС, местни комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, държавни и общински структури и неправителствени организации, осъществяващи превантивни програми на територията на училището и др.).

Специфични цели

- Да се разширят знанията на учениците за различните аспекти на употребата на психоактивни вещества, влиянието им върху здравето и личностното развитие чрез предоставяне на достатъчна, обективна и достъпна информация, изграждане на мотивация и поведенчески умения за водене на здравословен живот.

- Да се предотврати възникването на негативни здравно-социални последици, свързани с наркотици, алкохол и други психоактивни вещества сред ученици, за които ясни индикатори (напр. опит с психоактивни вещества, асоциално поведение, обкръжение с висока наличност на употреба на ПАВ) показват възможност от развитие на проблемна употреба на по-късен етап в живота чрез превантивна работа с деца в риск.

- Да се постигне трайна позитивна промяна в културните и социалните характеристики на училищната среда/общност, влияещи върху избора на подрастващите относно употреба на наркотици чрез подкрепа на училищната политика за осигуряване на защитена социална среда.

Основни принципи:

Основните принципи при реализиране на училищно-базираната програма са свързани с:

- Осигуряване на възможност за участие на цялата училищна общност в процеса на взимане на решения от ниво на оценка на потребностите и генериране на идеи до провеждане на училищни инициативи и оценяването им;

- Насоченост на образователните компоненти на планираната и реализирана програма към ограничаване на рисковите и засилване на предпазващите фактори за употребата на алкохол, тютюн и нелегални психоактивни вещества от учениците;

- Прилагане на цялостен, системен общоучилищен подход. Развитие на училищната среда и култура, които да благоприятстват устойчивостта на резултатите от реализирането на програмата;

- Повишаване на професионалната компетентност на педагогическите специалисти за приложение на програмата и за използване на набор от стратегии за учене, използване на ресурси и техники за оценяване потребностите на учениците, свързани с превенцията на употребата на ПАВ;

- Осъществяване на интегративни връзки между образователните резултати на програмата и темите за здравно и гражданско образование по дисциплини от учебния план в V, VI и VII клас на СУ;

- Активно въвличане на връстници в процеса на превантивна дейност и създаване на условия за по-ефективна комуникация и формиране на знания и умения чрез подхода „Връстници, обучават връстници“;

- Взаимодействие и развитие на сътрудничество между училището, семейството и общността при осъществяване на превантивни дейности, насочени към консумацията и злоупотребата с алкохол, тютюневи продукти и нелегални наркотици;

- Установяване на взаимодействие с външни за училището организации и изграждане на партньорства;

- Периодична оценка на реализирането на програмата в контекста на училищната и образователната политика за превенция на употребата на ПАВ сред учениците.

Структурата и **съдържанието на програмата е обособено в следните модули:**

Модул 1: Обучение на педагогически специалисти за развитие на общоучилищен подход за превенция на употребата на психоактивни вещества

При училищно-базираните програми за превенция педагогическите специалисти са преки субекти в планирането и реализирането на програмите. Поради това тяхната информираност и умение за отчитане на рискови и предпазващи фактори в общността е от особено значение.

Основна цел: Развитие на професионални и социо-културни компетенции у педагогическите специалисти за създаване на безопасна и подкрепяща училищна среда и представяне на информация, свързана с превенция на употребата на ПАВ от учениците в V, VI и VII клас с акцент върху употребата на алкохол и тютюневи продукти.

Подготовката на учителите е от съществено значение, не само за овладяване от тях на стратегии за превенция на употребата на наркотици, но и за да бъдат осмислени междупредметните и вътрешнопредметните връзки и да се подчертае доколко темите за формирането на здравна култура и социални умения се вписват в учебните програми на всеки клас. Обучението ще помогне на учителите да се ориентират в структурата и технологията за приложение на програмата, ще им позволи да си служат със спектър от методи на преподаване, ресурси и техники за оценяване, подходящи за нуждите на учениците. То ще засили влиянието и продължителността на програмите за превенция на злоупотреба с наркотици.

Обученията за педагогически специалист по програмата се провеждат на две нива – базово и надграждащи. В Наредба № 12 от 01.09.2016 г. за статута и професионалното развитие на учителите, директорите и другите педагогически специалисти, Раздел V “Условия и ред за квалификация на учителите, директорите и другите педагогически специалисти” чл. 45. (1) е посочено, че квалификацията на педагогическите специалисти в зависимост от потребностите, целите и съдържанието на обучението е: въвеждаща - насочена към усвояване на знания и формиране на умения, ориентирана към адаптиране в образователна среда и методическо подпомагане и продължаваща - насочена към непрекъснато професионално и личностно усъвършенстване в рамките на учене през целия живот [12].

Базовото обучение в програмата е предназначено за всички педагогически специалисти. В съдържателен аспект то е разработено в съответствие с Наредба за приобщаващо образование Обн. - ДВ, бр. 89 от 11.11.2016 г., Раздел IV "Изграждане на позитивен организационен климат и на подходяща психологическа среда за подкрепа за личностно развитие и Наредба № 13 от 21.09.2016 г. За гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование [13].

След предварително проучване на интересите и потребностите на педагогическите специалисти от продължаваща квалификация в обучението са включени *теми, структурирани в два основни модула:*

Модул: Общоучилищен подход за превенция на употребата на наркотични вещества;

Модул: „Училищно-базирана програма за превенция на употребата на наркотични вещества 5 – 7 клас“:

Надграждащите обучения са предназначени за класни ръководители и учители, водещи учебни предмети в културно-образователните области „Природни науки и екология“ и „Обществени науки и гражданско образование“. Фокусът на обучението при класните ръководители е насочен към това, да се подпомогне тяхната работа да анализират и оценяват рисковите фактори върху учениците и да предприемат превантивни и корективни мерки за справяне с тях. Учителите в културно-образователните области „Природни науки и екология“ и „Обществени науки и гражданско образование“, които имат желание да интегрират теми свързани с психоактивните вещества в съдържанието на учебните предмети ще минат допълнително обучение по теми, съобразени с техните заявки.

Модул 2: Обучение на ученици по „Програма за превенция на употребата на наркотични вещества от ученици в V, VI и VII“.

Основна цел: Придобиване на знания за рисковете от употребата на алкохол, тютюн и нелегални наркотици, формиране на позитивно и отговорно отношение към личното здраве и здравословния начин на живот, овладяване на социални умения за справяне с рискови ситуации за употребата на дрога.

Образователните резултати, свързани с психоактивните вещества, са обвързани с темите за здравословен начин на живот от учебните програми в съответните класове, темите от часа на класа и извънкласни форми, които може да осигурят продължителност и връзки с други аспекти от личностното развитие на учениците. Планираните резултати са в съответствие с посочените знания, умения и отношения на учениците от прогимназиален етап на основната образователна степен, изведени в рамковите изисквания за резултатите от обучението по Здравно образование в областта на компетентност „Превенция на употребата на психоактивни вещества“ (чл. 14, ал. 2, т. 2), и са свързани с уменията на ученика:

- да описва и обяснява: свойствата и въздействията на различните психоактивни вещества – цигари, алкохол, лекарства и наркотици, и тяхното съчетаване, върху различните възрасти в краткосрочен и дългосрочен план; спецификата на създаване на зависимост при различните психоактивни вещества; нормативната/законовата база във връзка с употребата и разпространението на психоактивните вещества;

- да демонстрира умения за отказ и справяне със ситуации на предлагане на психоактивни вещества – умения за настойчивост (асертивност), за казване на „НЕ“, за устояване на натиск; анализира последствията от употребата на психоактивни вещества в личен, семеен и социален план; осъзнава, че употребата или неупотребата на психоактивни вещества е въпрос на личен избор и отговорност;

- да анализира причините, факторите и личните мотиви за избора по отношение на употребата или неупотребата на психоактивни вещества; избягва употребата на психоактивни вещества [13].

По отношение на веществата, в V и VI клас фокусът е насочен към легални вещества тютюн, алкохол и анаболни стероиди, а в VII клас към канабис, стимуланти (амфетамини, кокаин, екстази), нови психоактивни вещества (в т.ч. и „legal highs“) и рисковата употреба на алкохол и психоактивни вещества.

Методи и техники за реализиране на програмата: При реализиране на програмата е планирано използването на методи и форми, които насочват учениците към активна познавателна дейност и общуване: беседа; дискусия; работа в малки групи; решаване на казуси; мозъчна атака; ролеви игри; работа с електронни източници на информация; разработване на

постери, колажи, комикси; презентации; провеждане на анкети и интервюта с възрастни и връстници, наблюдения и експерименти, състезания.

Форми за организиране на образователните дейности. Превантивната дейност по „Програма за превенция на употребата на наркотични вещества от ученици в V, VI и VII клас“ се реализира през учебната година чрез 3 теми в часа на класа и интегрирано чрез учебното съдържание по учебните предмети „Човекът и природата“ в 5-ти и 6-ти клас и дисциплините „Биология и здравно образование“ и „Химия и опазване на околната среда“ в 7-ми клас. Програмата създава възможност за осъществяване на интегративни връзки с теми и дейности, свързани със здравословния начин на живот и превенция на употребата на психоактивни вещества по учебни предмети от Културно-образователна област: Физическа култура и спорт, Културно-образователна област: Изкуства, Културно-образователна област: Бит и технологии в съответните класове. Програмата допълва възможностите за осъществяване на извънкласни дейности, свързани с превенция на употребата на наркотични вещества.

Възможностите за интегриране на теми и дейности по програмата ще бъдат планирани и реализирани в периода 5 – 7 клас и залагани в годишното разпределение по съответните учебни предмети в началото на учебната година, в съответствие с Учебните програми за класовете V, VI и VII, Наредба № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, Наредба за приобщаващо образование Обн. - ДВ, бр. 89 от 11.11.2016 г., Стратегическите и планови документи на училището и приетия Правилник за вътрешния ред.

Модул 3: Обучение на ученици за работа по подхода „Връстници обучават връстници“

Основна цел: обучение на ученици за представяне на информация и дейности, свързани с превенцията на употребата на психоактивни вещества.

Дейностите, при които се използва методът „връстници обучават връстници“, се изпълняват от пиър-екипи, организирани в училищната общност. Екипите се сформират под ръководството на педагогически съветник или друг специалист, според приетите в училището правила.

Тематичен обхват: Чрез използване на интерактивни методи участниците в пиър-екипите преминават обучение по теми от програмата. В процеса на работа у тях се развиват общи социални умения и умения за самоуправление: ефективна комуникация, работа в екип, взимане на решения, управление на стреса, формиране на просоциални контакти и приятелски връзки. Участниците се учат да идентифицират различни видове манипулативно въздействие и усвояват стратегии за противодействие и отказ. У тях се формират умения за представяне на програмата пред връстници и търсене на информация за превенция на употребата на психоактивни вещества.

Модул 4: Работа с родители за превенция на употребата на ПАВ

Основна цел: Повишаване знанията на родителите за психоактивните вещества и формиране на умения за общуване с подрастващите по теми, свързани с употребата на наркотици.

Тематичен обхват: Училищата подпомагат родителите, като им предоставят информация за въпроси, свързани с рисковите и предпазващите фактори за употреба на ПАВ. Обсъждат се модели, които да ги насочат как могат да помогнат при проблемите, свързани с употреба на психоактивни вещества, като - моделиране на отговорна употреба на алкохол и тютюневи продукти в семейството, обсъждане на темата за употребата на наркотици от децата, поставяне на ясни семейни правила. Информацията е достъпна за семейства с различен социо-културен статус и може да бъде адаптирана към различни нива на умения и компетентности на родителите.

Законът за училищното и предучилищното образование в чл. 2. утвърждава ролята на родителите като участници в образователния процес, в мониторинга и контрола на училищните дейности, при развиване на партньорствата и сътрудничеството между училищата и другите институции и организации за работа с деца и младежи. В глава X, чл. 208 са посочени формите на сътрудничество с родителите [19].

Взаимодействието със семейството в програмата се реализира чрез информационни сесии за родители, включване в дискусии с учениците, викторини, конкурси или състезания, участие

при разработване на учебни проекти или в дейности, свързани с промоция на здраве, родителски срещи и консултации.

Модул 5: Сътрудничество с общността при реализиране на първична превенция на употребата на ПАВ. Промоция на здравословен начин на живот в училищната общност и подкрепа в развиването на училището като защитена социална среда

Основна цел: Осигуряване на подкрепяща обществена среда в процеса на превантивна дейност на консумацията и злоупотребата с алкохол, тютюневи продукти и нелегални наркотици.

Тематичен обхват: Информиране на общността за целите и проблемните области на училищната програма за превенция на употребата на психоактивни вещества. Осигуряване на подкрепяща околна среда за превенция на употребата на алкохол и тютюнопушене сред учениците. Училищната среда трябва да благоприятства за постигането на образователните резултати, както и за изграждането на продуктивни партньорства. Учениците реагират позитивно на училищна среда – обхващаща културата, обществената среда, характера на общността – в която имат усещането, че се отнасят с тях справедливо.

В този модул са планирани превантивните кампании, които се реализират на територията на училището или в общността и са насочени както срещу психоактивните вещества, така и към други актуални проблеми от личностното развитие на младите хора и рисковото поведение. Кампаниите се основават на подходите на така наречената социална реклама. Тя се прилага, когато в едно общество излезе наяве проблем, засягащ големи групи от населението, в т.ч. ученици и техните родители и учители. Първата стъпка на кампанията е да убеди аудиторията, че този проблем съществува, че дори хората да си затварят очите за него – той е там. Във втората стъпка кампанията се стреми да образова и мотивира целевите групи, да ги подтикне да приемат, променят или изоставят определени нагласи, практики и поведение.

Изследванията показват, че ползите от програмите за превенция в прогимназията намаляват без последващи програми в гимназията. Превантивната програма е подкрепена с дългосрочни, многократни интервенции за засилване на първоначалните цели на превенцията чрез разработената и реализирана „Програма за превенция на употребата на наркотични вещества сред ученици от VIII - XII клас“ и на други дейности в областта на превенция на рисковото поведение на децата и младежите на Превантивно-информационен център по наркотичните вещества към дирекция „Превенция“, Община Варна.

Образователните компоненти на Програмата за превенция на употребата на психоактивни вещества в 5 – 7 клас са насочена към намаляването на рисковите и засилване на предпазващите фактори чрез прилагане на цялостен, системен общоучилищен подход и развитие на училищната култура. При нейното планиране и реализиране в училищата ще бъдат запазени нейните елементи, основани на изследване на потребностите, анализ и планиране на структурата на програмата, нейното съдържание, стратегиите за приложение, оценяване и адаптиране.

Във връзка с констатираните потребности, нужди на местно ниво и политики на международно и регионално ниво, при развитието на Програмата е необходимо да бъдат подобрили мерките за:

Реализиране на вторична превенция, насочена към непълнолетни лица в риск, свързан с предоставяне на информация и обучение на родителите, предотвратяване на проблеми в поведението и затруднения в процеса на обучение, формирани на жизнени умения, подкрепа на социалната активност и академичната подготовка, развитие на интересите и потребностите на учениците в областта на спорта, изкуството, науката и техниката и ползотворно структуриране на свободното време. Въпреки, че в програмата е изведена тази насока от превантивната дейност, в процеса на реализирането ѝ в училищата има определена специфика, която трябва да бъде отчитана.

- Допълване на учебното съдържание на Програмата с теми, свързани с превенция на употребата на нелегални психоактивни вещества с акцент върху употребата на марихуана, „дизайнерска дрога“ и рискове от съвместната употреба на алкохол и наркотици.

- Развитие на училищната среда и култура, които да благоприятстват устойчивостта на резултатите от реализирането на програмата. Планиране на стратегии, които да дадат

увереност, че всички членове на училищната общност допринасят и подкрепят училищните политики на действие, както и процедурите за справяне с въпросите по наркотиците.

• Укрепване на взаимодействието между училището, семейството, медиите и общността. Съвместното сътрудничество ще се развие с цел вземане на решения. Учениците, училищният персонал, родителите, практикуващите по превенцията, агенциите по препращане и широката общественост трябва да си сътрудничат, за да вземат решения относно политиката на действие срещу наркотиците, включително и справянето с инциденти, свързани с тях.

References

1. Botvin G. J., Griffin K. W. (2004) Life skills training: empirical findings and future directions. J Prim Prev. 2004.
2. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2013), European drug prevention quality standards: a quick guide, EMCDDA, Publications Office of the European Union, Lisbon. Достъпно на: <http://www.emcdda.europa.eu/data/201> (22. 05. 2017)
3. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2016), Bulgaria Country Drug Report 2017, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
4. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2017), European Drug Report 2017: Trends and Developments, Publications Office of the European Union, Luxembourg
5. European Commission, (2014), Eurobarometer, Young people and drugs, 2014 <http://www.emcdda.europa.eu/data/201> (22. 05. 2017).
6. European Commission, (2013), Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the Progress in the EU's 2013-2016. <http://www.emcdda.europa.eu/data/201>.
7. European Commission, (2013), Drugs Strategy 2013-2020 Action Plan on Drugs, SWD (2015) 257 final, Brussels, 27.11.2015, COM(2015) 584 final: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/drug-control/docs/drugs_strategy_report_en.pdf(22. 05. 2017) Достъпно на: <http://www.emcdda.europa.eu/data/201>. (22. 05. 2017)
8. Kozhuharova, P. (2012), Study of Smoking and Use of Alcohol of Among 5–th to 7-th Graders and Guidelines for Implementation of a School-Based Program for the Use of Psychoactive substance // 5th International Conference for Theory and Practice in Education (Information and Education) // University of Miskolc, Miskolc, Hungary.
9. Kozhuharova, P. (2015), Professional Attitudes of the Teachers in Implementation of a School-Based programme for the Prevention of the Use of Psychoactive Substances among in 5-7 grade // Practice and Theory in Systems of Education // Volume 10, Issue 3, November 2015.
10. Kozhuharova, P., Boneva., M. (2011), The school based program was used as a preventive tool for the use of alcohol as well as for the teaching of the students of the VU, VI and VIII of the High school, the Collection Documents of the National Conference and the Interdisciplinary Proceedings "Humanism and Pragmatism in the Image of the 21st Age".
11. Lemstra M., Bennett N., Nannapaneni U., Neudorf C., Warren L., Kershaw T. et al. (2010), A systematic review of schoolbased marijuana and alcohol prevention programs targeting adolescents aged 10–15. // Addict Res Theory.
12. Ministerial Meeting of the Republic of Bulgaria (2014), National strategy for the fight against narcotic drugs 2014-2018: Plan for deficiency for the implementation of the national strategy for the fight against narcotic drugs. Accessed on: <http://www.ndc.government.bg/?l=bg&pid=documenti-strategia>, (22. 05. 2017)
13. Ordinance № 13 from 21.09.2016 For the health, environmental and interculturality of painting State Gazette № 80 from 11.10.2016, in power from 11.10.2016 <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=59> (22. 05. 2017)
14. Ordinance № 12 from 01.09.2016 About the status and professional development of teachers, directors and other pedagogical specialists (State Gazette, №75 from 27.09.2016, in power from 27.09.2016 g.) Accessed on: <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=59> (22. 05. 2017)
15. Ordinance № 6 from 11 april 2014 For the use and redeployment of programs for the prevention of the use of narcotics, the Ministry of Health and the Ministry of Education and Religious Affairs: Accessed on:

- v.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp;jsessionid=67D3F936FB8ACDE5D9BE185783B3946A?idMat=84354 (22. 05. 2017)
16. Ordinance on inclusive education State Gazette, №89 from 11.11.2016, Adopted by the PMS № 286 from 04.11.2016 <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=59>(22. 05. 2017)
 17. Tendency to spread to narcotics and problems, with the use of their use (2015), Obshtina Varna, Direkciya Prevencia. Accessed on: <http://www.preventii.com/index.php/publikacii/narco-publ>(22. 05. 2017)
 18. Vogl L. E., Teesson M., Newton N. C., Andrews G. (2012), Developing a school-based drug prevention program to overcome barriers to effective program implementation: the CLIMATE schools: alcohol module. // Open J Prev Med.
 19. Law on Pre-school and school education (State Gazette, №79 from 13.10.2015, v in power from 1.08.2016) Accessed on: <http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=57> (22. 05. 2017).

*доц д-р Пенка Кожухарова
Катедра „Педагогика и управление на образованието”
Педагогически факултет
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”*